

24. Одесские новости. – 1905. – 13 ноября.
25. Одесские новости. – 1905. – 11 ноября.
26. Одесские новости. – 1905. – 10 ноября.
27. Одесские новости. – 1905. – 18 ноября.
28. Одесские новости. – 1905. – 17,20 ноября.
29. Одесские новости. – 1905. – 20 ноября.
30. Одесские новости. – 1905. – 13 ноября.
31. Одесские новости. – 1905. – 26 ноября.
32. Куприн А.И. Обида // Рассказы. – М., 1983. – С.324-338.
33. Одесские новости. – 1905. – 25 ноября.
34. Всеподданнейший отчет сенатора Кузминского о причинах беспорядков, происходивших в г. Одессе в октябре 1905 г., и о порядке действия местных властей // Киевский и одесский погромы в отчетах сенаторов Турау и Кузминского. СПб.: Летописец, [1907], с. 111-220.
35. Одесские новости. – 1905. – 26 октября.
36. Александров Р. Право на имя. – Еврейская Одесса. Вып.5.– Одесса, 2005.
37. Известия Одесской городской Думы. – 1908.

Дружкова И.С. «Одесские новости» как исторический источник для изучения событий одесского погрома 1905 года

В статье автор ставит цель выяснить, как погром 1905 года нашел отражение на страницах газеты «Одесские новости». В газете после погрома появляется информация о виновниках, по мнению одесситов. Печатаются материалы о деятельности одесской самообороны. Национальный и социальный состав членов одесской самообороны виден из некрологов и других документов. На страницах газеты перепечатываются материалы из-за границы. Кроме того, погромы нашли отражение в произведениях известных писателей.

Ключевые слова: Погром; «Одесские новости»; некрологи; евреи; самооборона

Druzhkova I.S. The «News of Odessa» is a history source for study of Odessa's pogrom in 1905

In the article author tries to realize, how pogrom 1905 was displayed on the "News of Odessa". Information about perpetrator appeared in the newspaper after pogrom. Some materials have published about activity Jewish self-defenses of Odessa. National and social composition of the member's self-defenses of Odessa is seen from obituaries and other documents. Materials about pogroms are reprinted in "News of Odessa" from foreign newspapers. The reflections of pogroms have been found in the novels of famous writers.

Key words: Pogrom; "News of Odessa"; obituaries; Jews; forces of self-defense

УДК: 930.2+(477)“1918”

В. А. Пархоменко

АГРАРНА ПОЛІТИКА П. СКОРОПАДСЬКОГО В МЕМУАРАХ ЙОГО ПРИХИЛЬНИКІВ ТА ОПОНЕНТІВ

Публікація присвячена аналізу аграрної політики Гетьманату у мемуарній літературі. Значна увага приділяється процедурі підготовки та проведенню аграрної реформи, тим факторам які не дали можливість здійснити аграрні перетворення в Українській Державі у 1918 р.

Ключові слова: аграрна реформа, мемуари, Гетьманат, політичні опоненти.

Існування будь-якої держави, не залежно від її протяжності є складним у аналізі і дослідженні явищем. Цілий комплекс питань, проблем, пов'язаних з функціонуванням державних інститутів, діяльністю перших осіб країни, їх планів та заходів виконання, стосунки з іншими державами потребують дослідження з урахуванням всього масиву доступних джерел. І мемуарна література в цих умовах також є дуже цінним джерелом. На відміну від переломних ситуацій, як то революції, перевороти, тощо процеси становлення і розвитку держави не викликають такого зацікавлення у сучасників, і особливо у сторонніх спостерігачів. Лише безпосередні учасники подій, як провідники державної політики, так і їх опоненти у мемуарах прагнуть показати ті дрібниці, які і визначили перебіг та наслідки процесів, їх успіх чи невдачі.

Аналізуючи діяльність гетьмана П. Скоропадського на чолі держави, ми маємо визначити ті основні вектори заходів, що викликали найбільшу зацікавленість у сучасників, і відповідно, знайшли відображення у мемуарній літературі. Як і у будь-якому багатогранному процесі, висвітлення внутрішньої політики гетьманату сучасниками здійснювалося по-різному. Прибічники гетьмана (Р. Суслик, В. Зеньківський, Д. Дорошенко, М. Могилянський) та і сам П. Скоропадський усіяко намагалися продемонструвати позитивні наслідки своєї роботи, у той час як їх опоненти акцентували увагу на недоліках та прорахунках, при чому як реальних, так і тих, що просто не відповідали авторській політичній платформі. До останніх авторів, передусім належали діячі Центральної Ради, Директорії та Радянського уряду. Кожен з них шукав саме ті пояснення слабкості Гетьманату: від відкритого звинувачення його лідерів у антиукраїнських настроях та діях (зокрема, В. Винниченко, І. Мазепа та ін.) до проголошення Гетьманату періоду консерватизму та

монархічного реваншизму (більшовики). Однак в цілому, і прихильники, і опоненти змушені були визнавати ті позитивні моменти, які мали наслідки роботи трьох гетьманських урядів.

Метою даної статті є розкриття змісту аграрної політики Гетьманату П. Скоропадського у висвітленні історико-мемуарної літератури.

Потрібно зазначити, що прихід П. Скоропадського до влади не був, на відміну від Центральної Ради спонтанним. Якщо попередники ще з березня 1917 р. прагнули задовольнити інтереси всіх соціальних прошарків, навіть відкрито реакційних, гетьман з самого початку мав той соціальний базис, на який він мав спиратися, і відповідно, вирішувати потреби саме тих прошарків, що привели його до влади. Передусім, до них відносились крупні землевласники, сільська буржуазія, заможне селянство та колишні імперські офіцери та чиновники, що втратили свою політичну вагу в результаті революцій 1917 р. Тому головними завданнями діяльності нової влади стало вирішення аграрного питання та організації системи державного управління, в якій могли бути задіяні старі кадри. Адже сам Скоропадський у «Спогадах» зазначає, що вся попередня структура управління зруйнована, службовці розбіглися, і що все треба розпочинати з початку [1, с.158]. Відсутні були не лише виконавці на місцях, не було навіть осіб, спроможних виконувати міністерські функції. Кандидати на міністерські посади або відмовлялися їх займати, посилаючись на партійні вимоги, або не відповідали тим критеріям, які для них визначав Гетьман [1, с.159-160]. Не менш значущим завданням для себе, як кадрового військового, П. Скоропадський вбачав формування боєздатної, регулярної армії, однак ситуація з цим була ще складніша. Не можна забувати, що фактично основною силою, що допомогла відбутися перевороту 29 квітня 1918 р. були німецькі окупаційні війська. І якщо питання стосовно формування цивільних міністерств на початку залишалися поза увагою їх командування, то питання формування армії завжди було під контролем.

Так, на відміну від своїх попередників з Центральної Ради, П. Скоропадський чітко бачив головні напрямки своєї діяльності, які увійшли в історію як «консервативна революція». В першу чергу це проявилось саме у виконанні програми, запропонованої Гетьманом хліборобам. Зміни у аграрній політиці мали вирішити найнагальніші проблеми тогочасного українського суспільства: забезпечення держави харчами, і що не менш важливо, виконання зобов'язань перед союзниками по поставці продовольства. Спробуємо розглянути, як це питання було висвітлено мемуаристами.

Як і в попередньому випадку, загальне враження про результати гетьманських змін на селі неоднозначні: прихильники П. Скоропадського висвітлюють їх як цілком позитивні, хоч і з деякими недоліками, натомість опоненти – як шкідливу для села. Так, сам Гетьман вважає, що селянам в період його правління жилося краще аніж до нього і після нього., а зумовлено це було наведенням державного порядку в цілому [1, с.184]. З цим важко не погодитися, адже не зважаючи на складність та прахотню, державний апарат Української Держави був значно чіткішим та керованим, аніж у попередників. Розпуск фактично непідконтрольних уряду земельних комітетів, а також нормативне повернення всім власникам озимого врожаю 1917 р. дозволило впорядкувати вертикаль влади та припинити процеси переділу власності «знизу». Близьку до позиції П. Скоропадського ідею вмістив у своїх мемуарах і Р. Суслик, який зазначає, що піднесення українського села у 1918 р. сприяло і піднесення ярмаркової торгівлі, ремісницьких промислів, і що основне – припинило відкриті грабунки на селі [2, с.10]. Однак що саме автор розуміє під «грабунками» – чи то діяння отаманів і просто кримінального елемента, чи спроби селян отримати той врожай, що вони сіяли на реквізованих поміщицьких землях, не уточнюється. Враховуючи соціальне походження Р. Суслика і його майновий стан, більш реальним видається саме друге. Тож, принаймні для частини аграріїв – поміщиків, сільської буржуазії та заможних селян «порядок», впроваджений гетьманською адміністрацією, дійсно мав позитивні наслідки, і сприяв стабілізації відносин на селі, порушених революційними подіями 1917 р. Цю думку підкреслює у своїх мемуарах ще один прибічник Гетьманату В. Зеньківський, котрий підкреслює, що Гетьману вдалося здолати більшовизм на селі і повернути його до нормальних умов економічного життя [3, с.123]. Однак, діяльність по наведенню порядку на селі мала і свій негативний бік, про який згадують навіть апологети Гетьманату. Як і будь-яка боротьба з революційними змінами, гетьманська реформа потребувала збройної підтримки, яку і надали прибічники нового уряду. Поміщики, отримавши право контролю над колишніми володіннями, починають створювати каральні загони, що не лише захищали, а й карали за події попередніх років. Часто діяльність цих загонів втрачала будь-які правові підстави, перетворюючись на окрему силу, що переймала на себе функції державних інституцій.

І П. Скоропадський, і його прибічники, зокрема Д. Дорошенко вказують, що діяльність таких «каральних експедицій» засуджувалися урядом. Сам Скоропадський був дуже засмученим тим безладом та свавіллям, які вони чинять. Однак відразу припинити діяльність цих загонів він не міг, бо не мав достатньо сил [4, с.58-59]. При цьому кожен з авторів намагається підкреслити той факт, що діяльність цих загонів була несистемною, поодиноким.

Іншим недоліком, якого не можуть уникнути у своїх спогадах прибічники Гетьманату, були надмірні апетити поміщиків, котрі не лише прагнули відновити свої позиції на селі, а й отримати від селян відшкодування за здійснені збитки. При цьому ці суми часто були штучно завищені, на що вказує сам П.Скоропадський [1,с.183]. Цю інформацію наводить і в цілому прихильний до діяльності Гетьманату білогвардієць Є. Трубецькой, котрий зазначає, що сума поміщицьких контрибуцій за пограбоване була завищеною в три рази [5, с.55].

Потрібно зазначити, що вказуючи на такі недоліки реформ, апологети Української держави у своїх мемуарах намагаються показати і заходи, спрямовані на їх подолання. Так, П. Скоропадський, не вдаючись у подробиці, повідомляє, що завдяки діяльності уряду зловживання на селі врешті-решт були подолані [1, с.184]. Більш детально успіхи уряду висвітлюють інші представники провладного крила. Так, М. Могилянський зазначає, що він, будучи заступником генерального секретаря гетьманського уряду, склав доповідну записку щодо недопустимості зловживань на селі, яку було урядом розглянуто, однак про реальні дії він не повідомляє [6, с.129]. Ще більше прагне відокремити репресії на селі від гетьманського уряду В. Зеньківський. Він взагалі вважає, що каральні заходи здійснювали не поміщицькі каральні загони, а німецькі окупаційні війська, отже порозуміння в українському суспільстві, принаймні серед його еліти було встановлено [3, с.124].

В цілому ж проаналізувавши мемуари прибічників гетьмана, ми бачимо досить чітку картину, яку вони прагнуть нам передати. Так, завдяки реформам і заходам по подоланні кризових явищ, ситуацію на селі вдалося стабілізувати протягом місяця, а сам Скоропадський і його уряд під час реформ прагнуть задовольнити інтереси всіх хліборобів. Тобто діяльність уряду в цілому була ефективною і корисною для села.

Більш об'єктивною, на нашу думку, є інформація наведена противниками уряду. Їх ставлення до аграрних реформ було однозначно негативне, в першу чергу через те, що нові зміни практично знищили всі досягнення попереднього періоду. Відновлення приватної влади на землю, і що головне, можливість стягнення компенсацій з селян поміщиками – все це створило ґрунт для критики. Гетьмана звинувачували у різних злочинах, в тому числі у руйнуванні «селянських інстинктів», що було ледь не головним завойованням революції [7, с.42].

Однак найбільшу увагу опонентів гетьманської політики викликала діяльність вище згаданих каральних загонів. Їм приділяють увагу у своїх мемуарах практично всі сучасники. Це як найяскравіше свідчить про поширеність цих явищ і заперечує твердження апологетів про його одиничний характер. Про багаточисельність таких каральних загонів та їх особовий склад чітко пише М. Галаган, котрий зазначає, що загони склалися переважно з російських офіцерів, і їх чисельність в Україні була досить значною. Цікавою є також згадка про те, що ці офіцерські загони роз'їжджали по всій Україні, а не діяли в мастьках певних поміщиків [8, с.378]. Це твердження остаточно руйнує версію, запропоновану консервативними мемуаристами, про те що діяльність каральних загонів відбувалася лише як поодинокі явища, створене несвідомими і жадібними поміщиками. Потрібно зауважити, що автори мемуарів вказують різні регіони, де відбувалися незаконні репресії проти селян – Звенигородщина (Ю. Тютюнник), Харківщина (М. Дорошенко) та ін. [9]. Отже ми бачимо значний ареал поширення цього ганебного явища.

Заперечують критики і непричетність гетьманського уряду до названих репресій. Так, В. Винниченко у «Відродженні нації» наголошує, що дуже часто на допомогу цим каральним загонам приходили т.з. «карні сотні», створені в кожному з повітів гетьманським урядом. Цим, на думку автора, уряд П. Скоропадського надавав підтримку поміщикам проти селян, захищаючи тих, хто привів його до влади [10, с.48-49]. Інші мемуаристи, зокрема М. Ковалевський, взагалі не бачить жодної різниці між тими каральними загонами, які формувалися поміщиками, і тими, які утворювала гетьманська адміністрація [7, с.488]. І прямі підстави для цього були. Зокрема, формування особового складу цих «карних сотень», як згадує М. Дорошенко, повністю відбувалося з особистої охорони гетьмана (тих самих російських офіцерів) та отримували за свою роботу заробітну платню [4, с.16]. Потрібно сказати, що навіть один з прибічників гетьмана, а пізніше його опонент, член партії хліборобів-демократів, котра приймала участь у перевороті 29 квітня 1918 р. В. Андрієвський, повністю покладає відповідальність за терор на уряд гетьмана [11, с.22].

Тож, враховуючи такі протилежні думки, ми більш схилиємося до об'єктивності тверджень опозиціонерів, адже уявити, що офіцери з оточення гетьмана будуть щиро захищати інтереси селян від офіцерів, рекрутованих поміщиками досить складно. Таким чином, причетність гетьманських загонів до репресій, не залежно від того, чи прагнув цього сам Гетьман, чи вони діяли на власний розсуд, не викликає сумнівів.

Однак зміни на селі, що розпочалися в контексті «консервативної революції» не обмежувалася лише реставрацією права поміщиків на землю та викликаними цим явищем каральними репресіями та протидією їм. Ці заходи були лише передумовою для проведення запланованої комплексної аграрної реформи, що на думку її авторів мала удосконалити той аграрний лад, що було реставровано, і що головне переорієнтувати його на потреби хліборобів – працівників, про що неодноразово наголошував П. Скоропадський [1, с.137]. Адаже саме їх Гетьман вважав найбільш реальною силою для відновлення економіки країни.

Суть самої аграрної реформи, запланованої Гетьманом, зводилася до перетворення України на аграрну державу, повністю покрити лише дрібними, високоприбутковими приватними господарствами. При цьому не лише площі, задіяні під зернові мали перейти до виробників. Виробництво сировинних культур, передусім цукрового буряку, мало неодмінно бути монополізовано. Це, на думку П. Скоропадського стимулюватиме розвиток і переробних підприємств, які також мають стати акціонерними товариствами, частина акцій яких належатиме селянам – виробникам [1, с.137].

Проведення таких змін, П. Скоропадський справедливо розглядав як довготривалий, але необхідний і корисний процес, що не робиться «одним розчерком пера». На відміну від своїх попередників-соціалістів, більш схильних до революційного вирішення проблеми, Гетьман надавав пріоритет законним, поступовим

реальним змінам, котрі окрім іншого дозволять максимально зберегти культуру господарювання. Було запропоновано двоступеневу реформу:

перший етап – повернення до виробничих традицій дореволюційного періоду, відновлення економіки та закладання економічного підґрунтя до подальших змін;

другий етап – безпосередньо сама реформа. Вона передбачала продаж землі великими землевласниками, і можливість її вільного придбання тими, хто на це мав можливість і бажання. До цього-ж в одні руки мало перейти максимум 25 десятин землі – площа, цілком достатня для ведення дрібнобуржуазного аграрного господарства з використанням найманої робочої сили. Варто зазначити, що на відміну від більшовиків та соціалістів Центральної Ради і Директорії, П. Скоропадський взагалі вважав шкідливим наділення землею селян безкоштовно. Безоплатна передача, на його думку, не має під собою жодних реальних підстав [1, с.285]. Розглядаючи реформу не лише як політик, а й як лідер держави, П. Скоропадський в своїх планах не лише обґрунтовує необхідність викупу земель з позиції економіки (це дозволить зменшити інфляцію та вилучить зайві паперові гроші з обігу, надасть можливість їх вкласти в інші галузі), а й політико-соціальну сторону проблеми. На його думку, наділяти землею потрібно не безземельних, а лише малоземельних селян, укріплюючи таким чином їх економічну незалежність і купівельну спроможність.

Варто зазначити, що сам Гетьман у «Спогадах» дає зрозуміти, що нічого доброго для простого населення він від реформи не чекає. Адже, передусім землі на всіх не вистачить, тобто проблема безземельних залишиться.

У своїх мемуарах П. Скоропадський приділяє значну увагу процедурі підготовки та проведення аграрної реформи. Він згадує про проведення ряду засідань, на яких розглядалися різні проекти реформи, і ті складності, які були з ними пов'язані. Найбільшою проблемою, з якою зіткнувся уряд під час підготовки реформи, була звичайна нестача землі. Підрахунки, наведені у мемуарах Гетьманом лише підтверджують, що вирішення питання революційним шляхом – прями наділенням землею всіх безземельних дасть лише негативний результат: щоб забезпечити всіх бажаних відповідно до закону, необхідно було роздати селянам і ліси, і землі що належали цукровим підприємствам, кінним заводам та сіменним господарствам, а це неодмінно призведе до їх знищення [1, с.285]. Отже перерозподіл вищезгаданих земель між приватним власникам з числа селян мала бути заборонена.

Не меншу проблему у підготовці проекту реформи створювали ті, хто мав її розробляти. Описуючи роботу Комісії, П. Скоропадський наводить приклади відкритого саботажу роботи практично всіма сторонами: українським націоналістами на чолі з Шеметом, що ставили політичне питання вище за результати роботи, і особливо великі землевласники з числа польських магнатів, котрі штучно затягували процес реформ, очікуючи приходу військ Антанти та повної реставрації дореволюційного поміщицького землеволодіння [1, с.286-287]. Саме останнє, на думку Гетьмана, і завадило реформі: не встигли її прийняти, як режим Гетьманату було повалено Директорією.

Про складності розробки проекту реформи згадують і інші мемуаристи. Так, Д. Дорошенко згадує про власну дискусію з міністром земельних справ К. Колокольцевим про тривалість реформи та її методи. Сам Дорошенко, розглядаючи її з позицій політичного протистояння з більшовиками вважав, що реформу необхідно провести за кілька місяців, викупивши за рахунок держави землі у поміщиків і передавши їх селянам. Це він і радив під час розмов П. Скоропадському. К. Колокольцев в свою чергу доводив, що на проведення такої реформи необхідно якнайменше 10 років.

Варто зазначити, що Гетьман не прислухався ні до однієї, ні до іншої сторони, прагнучи завершити підготовку реформи у Комісії. Лише у листопаді 1918 р. він вжив рішучих заходів – наказав міністру землеробства припинити дискусії і розпочати голосування, але вже було запізно [1, с.287]. Саме невдачу у підготовці і проведенні цієї реформи про-гетьманські мемуаристи часто вважають основною причиною падіння режиму.

Інакше висвітлюється процес підготовки реформи у мемуарах опонентів. Вони або взагалі не згадують про реформу (і цьому є пояснення – реформа не мала практичного впровадження і реальних результатів), або ставляться до неї іронічно. Так, В. Винниченко у своїх мемуарах ставить під сумнів реальність прагнення Гетьмана провести реформу. На його думку, сама її підготовка це лише спроба заспокоїти селян, підтвердити свою тезу, що скоро великих маєтків більше не буде, і земля буде передана землеробам [10, с.53]. Близьку до В. Винниченка позицію відстоював і М. Шкільник, який підтримував саму ідею проведення реформи, але сумнівався в тому, що гетьманський уряд її реально проведе [12, с.96]. Про неспроможності гетьманського уряду провести реформу, передусім в разі потреби її примусовості, говорить і І. Мазепа [13, с.55].

Таким чином, проаналізувавши мемуарну літературу з питання підготовки аграрної реформи, ми можемо зробити ряд загальних висновків. Передусім варто зазначити, що прагнення Гетьмана та більшості членів його уряду провести реформу було щирим. Саме в ній П. Скоропадський бачив єдиний вихід у подоланні внутрішньої кризи, при чому не лише в сільському господарстві, а й в промисловості. Більше того, саме успішна реформа, що мала завершитися перетворенням українського малоземельного селянства на сільську буржуазію, повинна була створити для Гетьмана ту соціальну базу, на яку він прагнув опертися ще перед переворотом 29 квітня 1918 р. Однак як нерішучість самого Гетьмана, так і його прагнення задовольнити інтереси всіх сторін призвели до загибелі цієї ідеї у зародку, та сприяли поширенню селянсько-повстанського руху в Україні.

Джерела та література

1. Скоропадский П. Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918 / П. П. Скоропадський; [ІНАН України: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Ін-т східноєвропейських досліджень; Східноєвропейський дослідний ін-т ім. В. К. Липинського; редкол.: Я. Пеленський (голов. ред.) та ін.; передмова Я. Пеленського]. – К.; Філадельфія: Б. в., 1995. – 493 с.
2. Суслік Р. Криваві сторінки з неписаних літописів. Полтавщина у боротьбі проти Московського комунізму / Р. Суслік. – Лондон, 1955. – 132 с.
3. Зеньковський В. Пять месяцев у власти (15 мая – 19 октября 1918 г.). Воспоминания / Зеньковський В. – М.: Сполох, 1995. – 115 с.
4. Дорошенко Д. Мої спогади про недавнє минуле (1914-1920) / Д. Дорошенко. – Ч. 1. – Львів, 1930. – 205 с.
5. Деникин А. Очерки русской смуты: Белое движение и борьба добровольческой армии. Май-Октябрь 1918 г. – Минск: Харвест, 2002. – 464 с.
6. Могиланський Н. Трагедия Украины // Революция и гражданская война на Украине в описаниях белогвардейцев. – М.; Л.: Государственное издательство, 1930. – 436 с.
7. Ковалевський М. При джерелах боротьби: Спомини, враження, рефлексії/ М. М. Ковалевський. – Інсбрук: Накладом М. Ковалевської, 1960. – 130 с.
8. Галаган М. З моїх споминів (1880-ті – 1920 р.): Документально-художнє видання / М. М. Галаган; [передмова: Т. Осташко, В. Соловйова]. – К.: Темпора, 2005. – 656 с.
9. Юртик Г. (Тютюнник Ю.) Революційна стихія. // Дзвін. – 1991. – № 2; Дорошенко М. Стежками Холодноярськими. Спогади 1918 р. – Філадельфія, 1973.
10. Винниченко В. Відродження нації: (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]) / В. К. Винниченко. – К.; Відень: Вид-во «Дзвін», 1920. – Ч. III. – 535 с.
11. Андрієвський В. З минулого. [У 3 т.]. Т. 2: Від Гетьмана до Директорії. Ч. 1: Гетьман / В. Андрієвський. – Берлін: Укр. Слово, 1923. – 262 с.
12. Шкільник М. Україна в боротьбі за державність (1917-1921). Спомини та роздуми. – Торонто, 1971. – 285 с.
13. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. – Прага: Український Соціологічний Інститут, 1942. – Ч.1. – 212 с.

Пархоменко В.А. Аграрная политика П. Скоропадского в мемуарах его сторонников и оппонентов.
Данная публикация посвящена анализу аграрной политики Гетманата в мемуарной литературе. Значительное внимание уделяется процедуре подготовки и проведению аграрной реформ, тем факторам которые не дали возможность осуществить аграрные преобразования в Украинском Государстве в 1918 г.
Ключевые слова: аграрная реформа, мемуары, Гетманат, политические оппоненты.

Parhomenko V.A. Agricultural policy Skoropadsky in memoirs of his supporters and opponents.
This publication is devoted to analysis of agricultural policy in Hetmanat memoirs. Considerable attention is paid to the process of preparing and implementing agrarian reform, those factors are not given an opportunity to agrarian transformation in the Ukrainian State in 1918
Key words: agrarian reform, memoirs, Hetman, political opponents.

УДК: 930.1(477)“1932/1933”

В. В. Гудзь

ДИСКУСІЯ ПРО ХАРАКТЕР ГОЛОДУ 1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті аналізуються різні точки зору сучасних вітчизняних і зарубіжних істориків на події 1932-1933 років в українському селі, зокрема, дискусія щодо їх характеристики між українськими і російськими вченими. На підставі аналізу історичних та історіографічних джерел автором робляться власні висновки про голод 1932-1933 рр. як спрямований сталінським керівництвом геноцид українського селянства.

Ключові слова: історіографія, дискусія, голод 1932-1933 років, конференції з історії голоду, причини голоду, геноцид в українському селі.

Питання про характер голоду 1932-1933 рр. в Україні дискутується до сьогодні, про що свідчать публікації в деяких періодичних виданнях, а також виступи представників нинішньої правлячої коаліції у Верховній Раді. Дві сотні депутатів Верховної Ради голосували проти визнання Голодомору-33 геноцидом українського народу під час слухань цього питання у 2006 р. Найбільший резонанс – аж до судового позову – викликало публічне заперечення голоду як геноциду новим Президентом України Віктором Януковичем.

Разом з тим, за підрахунками професора Я. Калакури, в період з 1932-го по 2007 р. у світі опубліковано понад 13 тис. творів та збірників документів з теми. З них близько 5 тис. публікацій є науковими або науково-популярними [1]. Ще кілька тисяч публікацій вийшло у світ за 2007-2009 рр., коли з ініціативи тодішнього Президента України була розгорнута широка кампанія по відновленню історичної пам'яті про найбільшу трагедію народу.

Таким чином, жодна подія світової історії не викликала за останні три десятиліття такого пильного інтересу дослідників, як голод 1933 р. в Україні. Ця обставина диктує необхідність історіографічного